

KÉSZÜLŐBEN

– Három költő –

Mindhárman elindultak már, „tettek le az asztalra”. Mindhárman: ígéretnél messze többek. Megítélésem szerint *jók*. Mindhárman másfélék. Mert valódi írók. Itt költészeti folytatásuk, útjuk félkész szakaszáról írok. Szent elhatározásom, kész kötetekről ezután: soha. (Ezután: igen, irtózatosan, magam számára a kritika műfaját *kiirtólagosan*, nem akarok kész dolgokról írni. Légy hű önmagadhoz? Persze. Mikor te magad írsz – magam írok –, szintén a félkész az otthonléted. Ha ebben csakugyan otthon vagy, miért gyakorolnád magad oly terepen, amely a másoké. A kritika a kritikusoké. Innen egy szót se?)

Nézzük a három tárgyat. A három készülőből azt, amit láthatunk; illetve – például Acsai Roland esetében – amiről és ahogyan a költővel megegyeztünk; hogy anyagának töredék részéről itt, csak... vagy Zsávolya Zoltánnál: hogy prózai műveit most „hagyom”... vagy hogy Varga Dánielnél...

De kezdjük vele.

*

Varga Dániel költői alkata hozzám az egzisztencializmusa miatt áll első-sorban közel; ez a korántsem tételes(íthető) filozófia a konkrétumai által ismerszik, s furcsa módon költőnknel ez: a drámai rálegyintés. Ez már izgalmass páros, és kétféleképp irgalmatlan.

Az egyik komponens: erős reménytelenség. A másik: a semmi mód nem túllépést jelentő helyzeti realizmus. „Ez van”, de megrendítően van ez (így). Verseinek töredékessége ezzel ad majdnem mindig sugallatos – nagyobb – ívet.

Szép, szép, mondhatja ennek olvastán valaki. Mert hogy a költők műveinek jószerén nagyobb feléről nem mondható-e el ugyanez? S akkor mit mondtam én...?

Elmondható, nem tudom, mekkora hányadról, s nem is az egzisztencializmus jegyében, hanem a mívességében, a sztoikus tartás makacsságát felismerve, s így tovább. Természetes, hogy Varga Dániel versei is: változatok

egy jelentős alaptémára. Nem kenyerem a hosszabb idézés, lássuk azonban néhány rövid részletet, tekintsük egy-két vers struktúráját. (Nem „strukturalistán”, egyáltalán, semmilyen *-istán.*)

Hanem hogy: mikről ír Varga, hogyan tagolja kidolgozódó matériáját; ilyesmik.

Az *Éj, vágóhídfényes és színehagyott* című költemény már a cím-szavaival is eligazítja az olvasót. „Ott vagyunk”. Verseknél ez talán a legfontosabb. Varga Dánielnél megvan a műveknek e tulajdonsága. Hogy nem kész fogalmakban beszél, nem „hagyatkozik”, nem impresszionista. Bizonyos értelemben – jól! mert nem „kattogó” formákban, hanem tördelten – Gottfried Benn is eszembe jut, vagy az expresszionisták fegyelmezettebbjei. Ez gyönyörű vers, remekül beszélnek sorai, szavai. A „sötétlő levegőutak”; „a távolodó égbolt izzó esendősége”. Az árny által arcról elriasztott falevelek. Pontosan azok a szavak kerülnek idézőjelbe (a versben), amelyeknek kell. Egy alkonyi üldögélés – vagy egyéb? –, és ehhez... Ehhez mi? Az alkony, a besötétedés. Egészen egyedi darab máris. (Bennt csak úgy melleleg említettem, s természetesen Benn is írt darabosabb verseket. Csak Vargának ez a verse semennyiben sem darabos. Egzisztencialista véglegességgel átélt változhatatlan.)

A legtöbb, amit e versek újraolvastán mondhatok: révükön, „okukból” kaptam kedvet az eleinte kicsit kénytelen-kelletlen feladathoz: hogy „én irodalmat elemezzek megint”. Aki érti, nos, hát érti. Ezt.

Nem egyenletes még Varga Dániel kifejezésmódja. Van, ami jobban tetszik nekem (stíluselemeiből), van, ahol további erősödést várok. Színei (fizikai színmegjelenítései) máris további erők. S ezt nem tréfásan mondom.

Egyáltalán: Varga verseitől mi sem áll távolabb (hála az égnek!), mint ily humor; némely – ritka – szerencsés esetet leszámítva, mindig annak a jele lehet, hogy a humorizáló nem tud, netán nem is akar szembenézni a dolgokkal, ezért az oly szembenézést nevetségesnek, fellengzősnek minősíti.

Varga Dániel verseiben, bár elégiát és „ódaiságot” máris meglehetősen jellegesen egyesítenek, fellengzőségnek nyoma sincs.

A fehér és a karmazsin: nála valódi szín-tünetek. (Lásd: *Fehér és karmazsin.*) De a „szonátahamu” (sic!) s más hasonló szavakkal zenei fogalmiság is kihallható-érezhető soraiból. Ez nagyon jó, megint csak. S ahogy komplex jeleneteket jelenít: „Mintha egy műtő felé gurulnék, / halkán és rézsútosan.” Ez végső pontosság.

Hogy akkor: „összegezve”? Nagyképűség és önellentmondás lenne a részemről. Műfajom ellenében hatna. Hiszen úton vagyunk, útközben. Majd egy teljes kötet többet mond.

Nem véletlenül fogadtam örömmel a lehetőséget, hogy Varga Dánielről írjak. Kicsit még arról is megfeledkeztem közben, hogy „utamon” ritkaság, hogy élő irodalomról örömmel, elfogulatlan lelkesedéssel szóljak. Már nem. E három költőnél most, kivételesen, mégis igen. (Az „egzisztencialista”-fogalom tartalmát meg ki-ki kutassa maga!)

*

Persze, azt is mondhatnám: itt három kész költőről beszélek... csak hát mi „kész”? Úgy vagyok ezzel, mint Heimito von Doderer a *gondolkodás* fogalmával. Ó, de sok kell ahhoz, hogy valaki úgy életében egyáltalán elmondhassa magáról: ő – *gondolkozik!* (Lásd: egzisztencializmus. Szerintem lázadó, de elismerő önátadás annak, ami – nem külvilágian – van. Annak, ami velünk van. Bár sokszor mintha nem lenne a szó szebbik értelmében tényleg velünk, elhagyna minket.)

Tehát Zsávolya Zoltán kész kötetével ugyanúgy nem foglalkozom, ahogy ígértem; bár nem „mellőzhetem” *Könnyű negyed* című (2000, Orpheusz Kiadó) kötetét. Nem, mert a most megismert jelentős versegyüttes annak folytatója, igazán mesterfokon.

Az *Őszi Sapszon* (sic) fanyareleganciáját a bonyolultra vett (vállalt) rím-képlet ugyanúgy teszi, mint a sok holdkórosan csudás-merész fogalmazási fordulat: költő, aki rálát tárgyára, de szemernyit sem fölényes(kedő) ettől. Furcsa átértelmezésre szorul a „fölényes biztonság”. Nyavalyákat fölényes a biztonság, csak épp a bizonytalanság nyavalyáit küzdi le – az olvasó javára. Egy szakasz, az említett versből:

„Itt nincsen mit gatyázni, kimonózni,
kaftánozni és lajbizni se: majd
el kell úszni a parttól, mint egy dózni,
mely apró, de erőmű fele tart.”

Ha ehhez hozzávesszük, hogy a vers maga, két első szakaszában is, ezzel az „itt... gatyázni” tagadásával kezdődött, s közben tücsök és bogár volt, megérthetjük, hogy Zsávolya mindent tud, ami az-ő-versének-a-lényegéhez kell.

Vagy vegyünk a *Kontrafaktúra*-verset. Irdatlan hosszú sorokban nem sorjáztat, hanem köröz egy (ön)gunyoros téma körül, frászkarika Godard, meg oly Belmondó, „ki nem jácik egyetlen filmbe” (sic), és a végén beúszik a dózni rokona, a „holdfényel beszort főveny”-en, hol üres palackok vannak, s „te” bolyongsz, és ez a „semmi, a semmi” – és nincs pont a vers végén.

Vagy ahogy a *Hősöm terem*, melynek mottóját, hadd mondjam így, továbbad, „motyóját” ki más adná, mint „Zsavoynyik Zolti”, a „Sok”, így, nagy betűvel, meg hát fogalomként, tarkaságosságával azt bizonyítja, nem halt ki egy bizonyos Weöres Sándor egy bizonyos vénája költészetünkből. Ahogy „cöveklek e Sokban”, s ahogy a Soktól bekattan, mondhatni besokkol ez–az, ahogy önmagát mint termőt látja költőnk, igen, ahogy ő maga terem, hősként... s közben rühelli a Francziskák terén a Sok nyüzsgését, ahogy kifacsarodó nevű egyének és presszók és Centrálók és Cafék és Felszabok nem szabódnak hemzsegni pluszba-sokként, a költészet üdítő, ugyanakkor (haha) elsőprő hatását mutatja... söprődünk, mint dóznik az üde erőművek felé. S lengetünk K. Frigyesnek is!

Zsávolyát én kértem, magam *Sokasodván*, teremtsé ide nekem költeményeit ily írás céljára. Akárki megnyalhatja ujját e művek láttán. S mily jó, hogy Budapestet úgy kultiválja e Nyugat-Magyarországhoz oly világszálakkal (is) kötődő, elbűvölő poéta. (*Millenáris gólem* című versében pl.) Milyen remek-rohadt-ringlő-ringyó áristomot jelentenek – miközben „ó, nem” a helyek... nem is merem idézni nevöket. *Tudor Baba* a történelemnek és a bulivilágnak mekkora szintézise. Zsávolya elragadtatásra való költő, s poézise olyasmire valló, hogy a verstől el lehet ragadtatva lenni. Itt csak arról van szó, mi jöhet még... s majd jön. Elragadtatva leszek tőle, vagyok is már e gondolattól!

Konzisztencia, „egy” komplett-kész világ az ő verse, a Zsávolyáé, s mulatságos, hogy *készülőfélben*. Is – meg nem is. Azért csak legyen, már önzően mondom, továbbkészülő-félben. Persze, ahogy Varga dolga, költőnké is mindig egészben *van*, és Zsávolya Zoltánnak sokkal kiemelkedőbb helyen kellene állnia, *miközben* mások tán hígságokkal s lötyedékekkel feszítenek. Titkos nagyköltő-tippem ő, ily tippem egyike... ha a kor *hozzádivatul*.

Ő divatozni akkor se fog.

*

„Líránk gazdagságát” – s a kritika igen gazdaságtalan eljárás módjait, áldivatos jegyeit – kezdi szépen szemléltetni (mondhatnánk a megszokott szacharin-nyelven) e kis összeállítás, melyben Acsai Roland számomra Varga Dániellel és Zsávolya Zoltánnal pontosan egyenértékű (mondhatná a szacharin-nyelv) valór. (Jó e szó is.) Csak hát Zsávolyában megleltem Varga erőteljeit, ám toldva a fergeteges nyelvi humorral, melyre nem illik az én humorbírálatom. Mert Zsávolya igenis átfogó elme-tehetséggel látja be a jelenségkáoszokat (valóságködöket). Ezzel komplett a kis átvezetésem, melynek lényege: összeállításunk annyiban ér két fillért mégis, egy kalapnyi

krajcárt az én igyekezetem, hogy erőteljes kontrát mondok a meglehetősen unalmas, kiérleletlen, henye költőket ajnározó kritikai ön-értékrendre. (Mert a kritikusok mintha önjelöltjei volnának a rajongásnak eme költőkért, kiknek értékei, persze, föllelhetők, ám itt, Acsainál is, rendkívül szembeszökőek. Sokszor gondoltam, Acsai kritikusnak már igen érett, költőileg erősödnie kell. Mivel személyesen közeli ismerősöm, mondhatok ilyet: *költőileg* sokkal erősebb már, *poétának* az.)

Megbeszéltük, nem „teljes” készülő-kötet-anyagát ismertetem, azaz csak moderátor tallózok, s ekképp cikkem e része. Acsai előszeretettel emlegeti magával kapcsolatban Seamus Heaneyt, tehát a táj-lét-rétegek mélyfúróját, tőzegvágóját... és az ő költészete is – első remek kötete után – további tőzegfejtés. A múltakat, élete legközelebbi múltjait térképezi; plasztikusan és takarékosan adagolva képeit... a Nemes Nagy Ágnes által megmarkolhatónak, konkrétanak, állandónak nevezhető „képeket”.

Mivel a kritikai szóhasználat marhaságaitól szabadulni ugyanoly erőltetett, amennyire „link” a komolyan vett kritikai szóhasználat, hadd mondjuk azt: Acsai verse – struktúraközéppontú.

A kemény odavágások fokozzák a tömörre vett közlések erejét. Ahogy rövidre fogja mondatát... nem hosszúság szempontjából, de a tagolással, struktúrálással. Ahogy szerkeszt. Ahogy elemeit „visszahozza”. Ahogy megdöbbsent minket, lét-elemien, hogy mi van még a főnevek, jelzők mögött. S akkor – mi minden lehet még! A *Jégverem* nyitó szakasza, például:

„Ablakpárkányon a csontok
Hideg telet jósolnak. Rőtek,
Mint a csávázott magok.
Csapóvas ásít: kiugrott állkapocs.
A körzeti orvos tette vissza.”

Itt a jelzett kettős-értelműség, jelzett-értelműség, s az önállósulásban itt kell, mint Acsai Rolandnak mondtam, tovább erősödnie. Az anyag rettentő erős, ott további feladat – míg a térképező, tőzegfejtő, csontvizsgáló költői korszak tart – nincsen. A vers záró szakasza azt mutatja, hogyan moccan meg a csonttá-téllé fagyott világ. Hát így:

„Apa tenyere tó volt:
Mint a Piócás, kiszáradt.
Repedéseibe siklók bújnak.
Nem segít a szarvasfaggyú –
Kesztyűje csonttá fagy.”

A mozgalmasság és a dermedtség. *Az eső lába* című vers egyenesen kísérteties „ebben”. Idézem, jobban mutat valamit a példa, mint a kritikusi sablon:

„Dédinek istállósöprű a nyelve.
A döngölt padlót felnyalta:
Mint a béka, a földet ette.

Az udvaron görénycsapda.
»Valaki felakasztotta magát« –
Mondja a hirtelen támadt viharra...”

S nem folytatom. Teljesen... jaj, e szó... öntörvényű, öntémájú, témáját a végsőkig föld-döngölően, föld-falón kimeríteni akaró (és tudó!) költészet. Végsőkig erősíti az anyagot a verssel, holott szabadulni is szeretne tőle. A döngöléssel is kapaszkodik, ragaszkodik... és önálló hangja van, semmi Heaney. Acsainak pillanatnyilag megvan önmaga rendkívül komolyan vett (és vehető), körbejárható világot ábrázoló, épp csak parányi idézőjeleket (felidéző jeleket) „tevő” költői lehetősége. Költészete. Valamije, amivel ő így, kategóriájában, szerintem „a legjobb”.

Épp ezért kell fokozni a leszorítást és lazítás nélkül keresni a tágítást. Mondhatom ezt, mert hosszabb ideje figyelhetem közletről költészetét.

S mert három költőnkől írni ugyan meg nem bántam – ahogy az „elv-től” félttem –, ahogy a lehetetlent vállaltam, hogy mindhármuknál előgyötörjem a magam s olvasóm számára azt, ami nekem a legfontosabb, sietek én is készülődésbe helyezni magam, s múltkori (honosult?) jó (rossz) szokásom szerint rövid dalra fakadni. Vagyis odaülni melléjük az éles fényekkel komorló éjszakába, a karmazsin sok francziskás nappalába, a béka-falásra-való földre. Rövid leszek.